

Juhlajulkaisu
Pekka Hallberg
1944 – 12/6 – 2004

Toimittajat

Risto Nuolimaa

Pekka Vihervuori

Hannele Klemettinen

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2004 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa

Pekka Hallbergin valokuva s. VII Heini Lehväslaiho

ISSN 0356-7222

ISBN 951-855-229-0

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004

Seppo Honkapohja

Mietteitä instituutioiden merkityksestä kansantalouden menestystekijänä

Kasvututkimuksen tarkastelutapa

Valtavat ja pitkään säilyvät elintasoerot eri maiden välillä ja niihin vaikuttavat tekijät ovat jo pitkään askarruttaneet niin kansantaloustieteen kuin muidenkin yhteiskuntatieteiden harjoittajia. Kun ajatellaan köyhien kehitysmaiden nälkäongelmia ja rikkaiden länsimaiden kuluttajien usein yllleistä elintasoa, voi vain todeta tämän kuilun olevan globaalisti katsoen kenties tärkein yhteiskunnallinen ongelma. Amerikkalainen Nobel-palkittu Robert Lucas Jr. (1988) on sattuvasti todennut eri maiden välisistä elintasoeroista: ”Once one starts to think about them, it is hard to think about anything else.”¹

Taloudellisen kasvun lähteet ja kasvuprosessi ovat jo pitkään olleet yksi kansantaloustieteen keskeisiä tutkimuskohteita. Jo alan klassikot, kuten kasvu-optimisti Adam Smith ja -pessimisti Thomas Malthus, pohtivat kansantalouksien kasvun luonnetta ja päätyivät hyvin vastakkaisiin näkemyksiin. Malthusin pessimismi ja sen mukainen ennuste ihmisten elintason päätymisestä jonkinlaiselle subsistenssisitasolle on toistaiseksi osoittautunut vääräksi. Parhaiten menestyneissä kansakunnissa ihmisten elintaso on noussut valtavasti. Adam Smithin kasvuoptimismi on täten osunut lähemmäksi totuutta. Smithin korostamat pääoma, mittakaavaedut ja vapaa-kauppa ovat myöhemmän tutkimuksen valossa osoittautuneet tärkeiksi taloudellisen kasvun tekijöiksi.

Adam Smithin näkemyksissä on kuitenkin yksi vakava puute. Tuotantopanosten, erityisesti pääoman akkumulaatio ei riitä empiirisesti selittämään taloudellista kasvun nopeutta. Smithin ajattelussa ei ollut sijaa tekniselle kehitykselle, jota kansantaloustieteessä nimitetään kokonaistuottavuuden kasvuksi. Nykyiset taloudellisen kasvun teoriat ja empiirinen tutkimus painottavat kokonaistuottavuuden suurta merkitystä taloudellisen kasvun lähteenä.

Empiiriseltä kannalta kokonaistuottavuutta painottava näkemys on kuitenkin eräässä mielessä tautologinen, sillä kokonaistuottavuudelle ei ole riippumatonta empiiristä mittaria. Kokonaistuottavuutta voidaan mitata ainoastaan jäännöseränä eli residuaalina, kun kansan-

¹ Lucas, R.E. Jr. (1988), The Mechanics of Economics Development, *Journal of Monetary Economics*, vol. 22, 3–42.

talouden kasvuvauhdista vähennetään tuotantopanosten, työn ja pääoman, kasvusta saadut osuudet. Tässä mittauksessa on huomattava, että pääoman käsite ei sisällä pelkästään fyysistä pääomaa eli koneita ja laitteita vaan siihen luetaan myös inhimillinen pääoma eli koulutus. Viimeksi mainittua mitataan yleensä työpanoksen/väestön koulutustasolla. On tärkeää havaita, että selittämätön residuaali (myös lyhyesti tuottavuudeksi kutsuttu) on edelleen merkittävä kasvun lähde koulutuksen merkityksen vähentämisen jälkeen.

Johtopäätöstä kokonaistuottavuuden suuresta merkityksestä voidaan havainnollistaa eri maiden työpanoksen tuottavuuseroja koskevalla mittauksella. Todettakoon, että varsin monet uudet tutkimukset perustuvat nimenomaan työn tuottavuutta koskeviin kansainvälisiin vertailuihin. Aikaisemmin vertailuissa tutkittiin usein eri maiden kansantuotteen kasvun nopeuteen vaikuttavia tekijöitä, ks. esim. Barro & Sala-i-Martin (2003).² Tuottavuutta koskevat tasovertailut ovat kuitenkin paljastavampia, sillä kansantalouksien kasvuvauhdit pyrkivät usein samaistumaan pitkällä aikavälillä.³

Oheisessa taulukossa 1 (s. 94) on esitetty valikoituja maita koskevat mittarit työn tuottavuudelle (kansantuote jaettuna työpanoksella, $y=Y/L$), fyysisen pääoman merkitykselle eli pääomavaltaisuudesta (fyysisen pääoman määrä suhteessa työpanokseen $k=K/L$), inhimillisen pääoman merkitykselle (merkintä $h=H/L$) sekä residuaalille eli kokonaistuottavuudelle (merkintä A). Luvut on ilmaistu suhdelukuina Yhdysvaltojen vastaaviin lukuihin.⁴ Kasvututkimuksen normaaleja tarkastelutapoja käyttäen tämä hajotelma on kunkin maan osalta tulkittava tulona

$$y = k \cdot h \cdot A.$$

Taulukko on jaettu kolmeen osaan, markkinatalousmaihin, Itä-Aasian maihin ja Latinalaisen Amerikan maihin. Taulukosta voidaan tehdä merkittäviä havaintoja. Erot työn tuottavuudessa ovat valtavia eikä eroja voida selittää pelkästään eroilla fyysisen tai inhimillisen pääoman määrässä suhteessa työpanokseen. Maittaiset erot kokonaistuottavuudessa ovat huomattavia.

Nämä havainnot eivät kuitenkaan tarkoita sitä, että fyysinen ja inhimillinen pääoma olisivat merkitykseltään vähäisiä taloudellisessa kasvussa. Kaikki taulukossa todetut tekijät – fyysinen ja inhimillinen pääoma sekä kokonaistuottavuus – ovat tärkeitä kansantalouksien menestymisessä pitkällä tähtäyksellä. Täydellisessä 127 maata käsittävässä aineistossa $k:n$, $h:n$ ja $A:n$ korrelaatiot $y:n$ kanssa ovat vastaavasti 0.624, 0.798 ja 0.889 (ks. Hall & Jones 1999, taulukko 1).

Kokonaistuottavuudella on ilmeisesti suurin merkitys. Tätä havainnollistaa esimerkiksi se, että laskettaessa keskiarvot viidestä maasta, joilla on korkeimmat ja alhaisimmat työn tuotta-

² Barro R.J. & X. Sala-i-Martin (2003), *Economic Growth*, McGraw-Hill, New York, 2nd Edition.

³ Sekä tuottavuuden tasoa että kasvuvauhteja koskevat vertailut nojautuvat samaan lähtökohtaan, nk. tuotantofunktioon perustuvaan tarkastelutapaan.

⁴ Taulukko on poimittu tutkimuksen Hall R. E. & C. I. Jones (1999), Why Do Some Countries Produce So Much More Output per Worker than Others?, *Quarterly Journal of Economics*, vol.114, 83–116, tausta-aineistosta, joka on saatavilla internetissä, ks. www.stanford.edu/~chadj. Mittareiden konstruointi on selitetty em. tutkimusraportissa. Erityisesti todettakoon, että pääomavaltaisuuden indikaattori on tuotantofunktion perusteella konstruoitu epälineaarinen muunnos pääomavaltaisuudesta (pääoman määrän ja kansantuotteen suhdeluvusta).

Taulukko 1.

Country	y	k	h	A
U.S.A	1.000	1.000	1.000	1.000
Canada	0.941	1.002	0.908	1.034
Switzerland	0.874	1.189	0.832	0.883
Australia	0.843	1.094	0.900	0.856
Belgium	0.836	1.023	0.836	0.978
Italy	0.834	1.063	0.650	1.207
Germany, West	0.818	1.118	0.802	0.912
France	0.818	1.091	0.666	1.126
Netherlands	0.806	1.060	0.803	0.946
Sweden	0.787	1.029	0.853	0.897
Norway	0.759	1.196	0.909	0.699
Finland	0.734	1.179	0.855	0.728
Iceland	0.730	1.023	0.764	0.933
U.K.	0.727	0.891	0.808	1.011
Austria	0.709	1.076	0.674	0.979
Denmark	0.690	1.082	0.905	0.705
Spain	0.682	1.018	0.605	1.107
Ireland	0.577	1.052	0.773	0.709
Greece	0.469	1.023	0.680	0.674
Portugal	0.366	0.960	0.504	0.755
Singapore	0.606	1.031	0.545	1.078
Japan	0.587	1.119	0.797	0.658
Taiwan	0.445	0.821	0.699	0.776
Korea, rep.	0.380	0.861	0.761	0.580
Malaysia	0.267	1.004	0.592	0.450
Venezuela	0.495	0.994	0.593	0.839
Mexico	0.433	0.868	0.538	0.926
Argentina	0.418	0.953	0.676	0.648
Uruguay	0.340	0.888	0.661	0.579
Brazil	0.319	0.873	0.482	0.758
Colombia	0.264	0.818	0.544	0.593
Chile	0.263	0.989	0.661	0.403
Ecuador	0.237	1.012	0.605	0.386
Peru	0.237	0.935	0.618	0.409

vuudet, saadaan keskiarvojen suhteeksi 31.7. Samojen maiden avulla laskettu keskimääräisen pääomavaltaisuuden vastaava suhdeluku on 1.8, inhimillisen pääoman suhdeluku on 2.2 ja kokonaistuottavuuden 8.3 (Hall & Jones 1999, s. 92). Täten fyysisen ja inhimillisen pääomavaltaisuuden vaihtelut selittävät vain pienehkön osan tuottavuuseroista. Residuaalina mitatun kokonaistuottavuuden merkitys näyttää olevan huomattavasti suurempi.

Investointien ja koulutuksen eli fyysisen ja inhimillisen pääoman kasvun edistäminen on jo pitkään tunnustettu tärkeäksi talous- ja yhteiskuntapolitiikan tavoitteeksi. Sen sijaan huomatt-

tavasti vaikeampi kysymys on kokonaistuottavuuden kohottaminen talouspolitiikan keinoin. Kuten jo totesin, kokonaistuottavuuden käsite on empiirisesti ollut jonkinasteinen mysteeri kansantaloustieteelliselle tutkimukselle. Tuorein tutkimus on alkanut enenevässä määrin painottaa kokonaistuottavuuteen mahdollisesti positiivisesti vaikuttavien tekijöiden, erityisesti yhteiskunnan instituutioiden ja yhteiskuntapolitiikan merkitystä taloudelliselle kasvuille.⁵ Uusi empiirinen kasvututkimus on vilkasta ja parantuneet tilastoaineistot ovat tuoneet uutta tietoa kokonaistuottavuuteen vaikuttavista tekijöistä. Seuraavaksi pohdin instituutioiden merkitystä eräiden valikoitujen tutkimusten valossa.

Tuottavuus, kasvu ja yhteiskunnan infrastruktuuri

Kuten jo edellä todettiin, varsin monet tutkijat korostavat kansantalouksien instituutioiden merkitystä. Tärkeässä tutkimuksessaan Hall & Jones (1999) argumentoivat, että hyvällä yhteiskunnan infrastruktuurilla eli yhteiskunnan instituutioilla ja yhteiskuntapolitiikalla on suuri merkitys tuottavuudelle. Hyvä yhteiskunnan infrastruktuuri luo ”toimintaedellytykset ja -ympäristön, joka tukee tuotannollista toimintaa ja rohkaisee pääoman akkumulaatiota, taitojen hankintaa ja keksintöjä, innovaatioita ja teknologian siirtoa” (s. 84).

Instituutioiden tehtävänä on suojata yksilön tuottavaa toimintaa (ja sen perustana olevaa omistusoikeutta ja elinkeinon harjoittamisen vapautta) häiritsevilta ulkoisilta tekijöiltä. Viimeksi mainittuja ovat mm. varkaudet, ilkeävalta, elinkeinojen harjoittamista häiritsevä luvaton toiminta ja esimerkiksi järjestäytynyt rikollisuus. Nämä ovat yksityisten ihmisten ja organisaatioiden aiheuttamia haittoja, ja valtion keskeinen tehtävä on tarjota taloudelliselle toiminnalle suojaa tällaisia tekijöitä vastaan. Suojan antaminen on oikeusjärjestelmän keskeinen tehtävä. Toisaalta myös valtio voi itse harjoittaa tuottavuutta alentavaa häirintää. Korruptio, mielivaltainen sääntely ja määräykset sekä jotkut korkean verotuksen muodot ovat esimerkkejä elinkeinojen harjoittamiselle haitallisista ja häiritsevistä valtion toimista.

Yleisesti katsoen samansuuntaisia, joskin eri tavoin ja eri termein ilmaistuja ajatuksia ovat esittäneet monet muut tutkijat. Hyvien kansantalouden yhteiskunnan instituutioiden käsite on kuitenkin yleisluoteinen eikä se ole helposti mitattavissa. Aina ei ole myöskään selvää, mitä hyvän instituution ja hyvän yhteiskuntapolitiikan käsitteet oikein tarkoittavat. Erilaisten institutionaalisten ratkaisujen vaikutukset saattavat olla hyvinkin mutkikkaita. Empiirisessä tutkimuksessa on pyrittävä löytämään mittareita hyville instituutioille.

Taloustieteellisessä kasvututkimuksessa varsin laajalti käytetty mittari ovat alun perin kan-

⁵ Tutkimuksen Hall & Jones (1999) lisäksi tästä tuoreita esimerkkejä ovat Dollar, D. & A. Kraay (2003), *Institutions, Trade and Growth*, *Journal of Monetary Economics*, vol. 50, 133–162, ja Esfahani H. S. & M. T. Ramirez (2003), *Institutions, Infrastructure and Economic Growth*, *Journal of Development Economics*, vol. 70, 443–477. Viimeksi mainituista tutkimuksista löytyy runsaasti viitteitä aikaisempaan tutkimukseen. Tutkimussuunnan innoittajana voidaan pitää Nobel-palkittua Douglas Northia, ks. North D. C. (1981), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge.

sainvälisiä sijoittajia varten laaditut poliittisia riskejä kuvaavat indikaattorit. Ne löytyvät julkaisusta *International Country Risk Guide*, joka sisältää kaikkiaan 24 eri riskikategoriaa.⁶ Näistä käytetyimpiä ovat (i) laki- ja oikeusjärjestelmän toimivuutta, (ii) hallinnon laatua, (iii) korruptiota, (iv) pakkoluovutusriskiä ja (v) sopimusten pitävyyttä koskevat indikaattorit. Nämä mittarit painottavat erityisesti yksityisen omistusoikeuden suojan merkitystä.

Toinen tärkeä yhteiskunnan hyvää toimivuutta kuvaava mittarijoukko löytyy yhteiskunnan avoimuudesta, erityisesti suhteesta kansainväliseen kauppaan. Empiirisesti talouden ulkoinen avoimuus kytkeytyy voimakkaasti taloudellisen kasvuun ja menestykseen, ks. esim. Dollar & Kraay (2003). Kaupan esteet, tariffit ja muut esteet ovat yksi tapa siirtää resursseja pois tuotannosta ja tuottavuuden parantamisesta muuhun vähemmän hyödylliseen käyttöön. Tällöin on kyseessä suora valtion haitallinen toiminta. Kaupan esteet luovat myös otollisen maaperän yksityiselle vinouttavalle toiminnalle. Lisäksi kansainvälisen kaupan esteet rajoittavat usein tiedon ja teknologian siirtoa, mikä hidastaa kansantalouksien tuottavuuden kasvua ja vaurastumista.

Kaupan avoimuutta mittaava laajalti käytetty indikaattori on esitetty tutkimuksessa Sachs & Warner (1995).⁷ Maan määritellään olevan avoin, jos (i) muut kuin tariffiperusteiset esteet kattavat alle 40 % kaupasta, (ii) tariffien keskimääräinen taso on alle 40 %, (iii) harmaiden markkinoiden hintapreemio on alle 20 %, (iv) maan kansantalous ei ole järjestelmältään sosialistinen ja (v) valtio ei ole monopolisoinut tärkeimpiä vientisektoreita.

Edellä todetut mittarit yhdistetään usein empiirisessä tutkimuksessa yhdeksi indeksiksi, joka kuvaa yhteiskunnan infrastruktuurin tasoa. Tilastollisen tutkimuksen avulla voidaan tarkastella tällä tavoin määritellyn yhteiskunnan infrastruktuurin merkitystä työn tuottavuudelle. Tällainen tutkimus ei kuitenkaan ole suoraviivaista korrelaatioiden mittaamista, vaan siinä on otettava huomioon monta lisätekijää.

Ensimmäinen niistä on se, että todellisuudessa infrastruktuurin ja työn tuottavuuden välinen riippuvuussuhde on luultavasti kaksisuuntainen. Hyvä infrastruktuuri parantaa työn tuottavuutta kokonaistuottavuuden A kautta. Toisaalta työn tuottavuus ja taloudellinen kasvu vaurauden mittareina saattavat hyvinkin vaikuttaa yhteiskunnan infrastruktuuriin. Esimerkiksi kehitysmailla on usein vaikeuksia kerätä veroja, joista puolestaan saadaan varoja yhteiskunnan infrastruktuurin parantamiseen. Lisäksi esimerkiksi poliittisia riskejä kuvaavat mittarit saattavat olla harhaanjohtavia, koska niitä konstruoidessa on tiedossa eri maiden kansantulon taso.

Kolmas huomionarvoinen seikka on se, että hyvä infrastruktuuri ei vaikuta ainoastaan kokonaistuottavuuden kautta, vaan sillä on merkitystä myös kansantalouksien fyysisen ja inhimillisen pääomavaltaisuuden määräytymisessä. Tämän simultaanisuuden huomioon otta-

⁶ Ks. Coplin W. D., M. K. O'Leary & T. Sealy (1996), *A Business Guide to Political Risk for International Decisions*, Political Risk Services, NY.

⁷ Sachs J. & A. Warner (1995), *Economic Reform and the Process of Global Integration*, *Brookings Papers on Economic Activity*, 1–95.

minen on tärkeää mm. pyrittäessä arvioimaan infrastruktuurin parantamisen tuottoja, vrt. Esfahani & Ramirez (2003) ja siellä mainitut lähteet. Simultaanisuudesta aiheutuvaa harhaa voidaan koettaa välttää laatimalla sopivia rakenteellisia malleja, joissa kaksisuuntaiset vaikutukset on otettu huomioon ja eri vaikutuksia kuvaavat erilliset ja identifioitavissa olevat parametrit.

Luultavasti on myös olemassa kansantulosta ja muiden materiaalistien resurssien tasosta riippumattomia perustekijöitä, jotka vaikuttavat sosiaalisen infrastruktuurin laatuun. Empiirisissä tutkimuksissa onkin kokeiltu erilaisia muuttujia tässä suhteessa. Esimerkiksi Hall & Jones (1999) käyttävät tällaisia perustekijöinä muuttujia, jotka kuvaavat Länsi-Euroopan vaikutusta eri maihin, maantieteellisiä tekijöitä sekä kauppaan vaikuttavia väestö- ja etäisyysmuuttujia.

Luotettavien tulosten aikaansaamiseksi on tämäntyyppisissä tilastollisissa tutkimuksissa otettava huomioon eräitä keskeisiä metodologia näkökohtia, kuten mittausvirheet, estimointi- ja testausmenetelmien oikeellisuus sekä mahdolliset puuttuvat tai liialliset muuttujat. Hyvän tutkimuksen tunnusmerkkinä on tulosten robustisuuden arviointi asianmukaisten tilastotieteellisten menettelyjen avulla. Esimerkkinä käyttämässäni tutkimuksessa Hall & Jones (1999) käytetään huomattavan paljon aikaa tulosten luotettavuuden arviointiin. Tutkijat päätyvät toteamaan, että yhteiskunnan infrastruktuurilla on huomattava merkitys kansantulon tasolle ja että eräät taustatekijät – eritoten Länsi-Euroopan vaikutus – selittävät puolestaan osittain yhteiskunnan infrastruktuurin hyvyyttä.

Hiljattain julkaistussa tutkimuksessa Esfahani & Ramirez (2003) päätyvät suurelta osin samankaltaisiin tuloksiin kuin Hall & Jones (1999). Esfahani & Ramirez ottavat huomioon suuren joukon maakohtaisia erilaisuuksia aiheuttavia tekijöitä. Osa tekijöistä, kuten valtion uskottavuus (sopimusten sitovuus), infrastruktuuritekijöiden yksityinen omistus ja hyvä talouspolitiikka tuntuvat edistävän nimenomaan sopeutumisen nopeutta, kun taas toiset institutionaaliset tekijät kuten yhteiskunnan demokraattisuus sekä etninen ja tulonjaollinen heterogeenisuus edesauttavat pitkän ajan tuottavuus- ja tulotasoa.

Poliittis-valtiolliset järjestelmät ja kansantaloudellinen menestys

Edellä tarkasteltu empiirinen kirjallisuus tuo esille monia institutionaalisia tekijöitä, jotka saattavat hyvinkin edesauttaa eri maiden kansantaloudellista kasvua ja menestystä pitkällä aikavälillä. Toimivat yhteiskunnan instituutiot, erityisesti poliittinen järjestelmä on yksi näistä tekijöistä ja jotkut tutkimukset ovat koettaneet selvittää sen erityistä merkitystä tässä suhteessa.

Viime aikoina tehdyt empiiriset tutkimukset ovat pyrkineet käyttämään uusia ja kiinnostavia empiirisiä aineistoja näiden kysymysten arvioinnissa. Acemoglu, Johnson & Robinson (2001) ovat käyttäneet hyväksi laajaa historiallista aineistoa, joka sisältää menneeltä ajalta Euroopan eri siirtomaiden poliittis-valtiollisia instituutioita koskevaa tietoa.⁸ Heidän argu-

⁸ Acemoglu D., S. Johnson & J. A. Robinson (2001), The Origins of Colonial Development, *American Economic Review*, vol. 91, 1369–1401.

menttinsa on pelkistetyksi se, että siirtomaapolitiikan luonne varhaisissa vaiheissa oli keskeinen tekijä ko. maiden ja alueiden myöhemmässä kehityksessä. Toisin sanottuna siirtomaavaiheen poliittisten ja yhteiskunnallisten instituutioiden perusrakenteilla on ainakin osittain ollut taipumus olla pitkäikäisiä. Jos siirtomaavaiheessa isäntämaa keskittyi lähinnä siirtomaan hyödyntämiseen ja riistoon, on kyseinen siirtomaa usein menestynyt huonosti myös myöhempinä aikoina. Belgia ja Kongo ovat tästä kenties äärimmäinen esimerkki.

Sen sijaan ne siirtomaat ja -alueet, joissa syntyi nopeasti hyvin toimivia yhteiskunnallispoliittisia instituutioita, ovat vastaisuudessa menestyneet selvästi paremmin. ”Uuseurooppalaiset” maat, kuten Australia ja Uusi-Seelanti ovat esimerkkejä maista, joissa siirtolaiset pyrkivät varsin nopeasti ottamaan käyttöön eurooppalaisia yhteiskunnallisia instituutioita, jotka turvasivat yksityistä omistusoikeutta ja rajoittivat mielivaltaista valtiollista vallankäyttöä. Acemoglu, Johnson & Robinson (2001) mittasivat siirtomaavaiheen hyvyyttä alkuvaiheen eurooppalaisten siirtolaisten kuolleisuuden kautta, minkä lisäksi he käyttivät myös suoria indikaattoreita yhteiskunnan demokraattisuudesta ja poliittisista riskeistä sekä eräitä muita muuttujia. Heidän tuloksensa antavat varsin vahvaa tukea sille, että hyvillä instituutioilla ja poliittisella järjestelmällä on suotuisia vaikutuksia yhteiskunnan menestykseen.

Edellä käsitellyt tutkimukset ovat valaisseet mielenkiintoisella tavalla instituutioiden, mukaan luettuna poliittisen järjestelmän mahdollisia vaikutuksia kansantalouksien menestykseen pitkällä aikavälillä. Näiden tutkimusten heikkoutena on kuitenkin käytettyjen mittareiden väljyys silloin, kun halutaan selvittää nimenomaan poliittisen järjestelmän perusrakenteiden vaikutuksia.

Torsten Persson ja Guido Tabellinin viimeaikaiset tutkimukset⁹ rajaavat näkökulman selvästi suoremmin poliittisen järjestelmän merkitykseen kuin edellä käsitellyt tutkimukset. Perssonin ja Tabellinin tulosten mukaan erilaiset tekijät (historia, maantiede, kulttuuri jne.) vaikuttavat poliittiseen järjestelmän muotoon, mikä puolestaan vaikuttaa selvästi talouspolitiikkaan. Poliittisen järjestelmän peruspiirteet – eduskunta- vs. presidenttijohtoisuus sekä enemmistö- vs. suhteellinen edustuksellisuus – tuntuvat kansainvälisessä vertailuaineistossa selvästi vaikuttavan mm. koalitiollahitusten esiintymistodennäköisyyteen, julkisen sektorin kokoon, julkisten menojen rakenteeseen sekä budjettialijäämiin. Talouspolitiikka saattaa parhaimmillaan edesauttaa taloudellista kasvua ja menestymistä pitkällä aikavälillä. Perssonin ja Tabellinin mukaan kasvuhakuista talouspolitiikkaa tuntuvat edistävän mm. parlamentaarinen demokratia ja suhteellinen edustuksellisuus.¹⁰

⁹ Ks. esim. Persson T. (2004), *Consequences of Constitutions*, *Journal of the European Economic Association* (painossa); Persson T. & G. Tabellini (2003), *The Economic Effect of Constitutions*, MIT Press, Cambridge MA ja Persson, T. & G. Tabellini (2004), *Constitutions and Economic Policy*, *Journal of Economic Perspectives* (painossa). Näistä löytyy viitteitä muihin tutkimuksiin.

¹⁰ Todettakoon, että kehitysmaita koskevaan aineistoon perustuvissa tutkimuksissa saadaan tuloksia, joiden mukaan poliittiset ja yksilölliset vapaudet näyttävät edistävän elintasoja ja sen kasvua, ks. Dasgupta P. & M. Weale (1992), *On Measuring Quality of Life*, *World Development*, 20, 119–131.

Sosiaalinen pääoma ja taloudellinen kasvu

Olen edellä selostanut kansantaloustieteen piirissä tehtyjä tutkimuksia eri kansantalouksien menetyksestä ja instituutioiden merkityksestä kansantalouden kasvulle ja hyvinvoinnille. Muille yhteiskuntatieteille ja niiden harjoittajille saattaa näyttää yllättävältä, että en ole vielä lainkaan maininnut sosiaalisen pääoman käsitettä. Tämä James Colemanin käyttöön ottama ja ennen kaikkea Robert Putnamin suositukseksi tekemä käsite¹¹ ei ole saanut yhtä varauksetonta hyväksyntää kansantaloustieteessä kuin muissa yhteiskuntatieteissä. Kansantaloustieteen mukaan sosiaalisen pääoman käsitteeseen liittyy monia ongelmia.¹²

Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan sosiaalisia rakenteita, jotka edesauttavat koordinaatiota ja yhteistyötä. Sosiaalisen pääoman käsite on jonkinlainen yleiskäsite, joka pitää sisällään monia erilaisia ideoita ja vaikutusmekanismeja. Näitä ovat esimerkiksi luottamus, yhteistoiminta, sopimustoiminta ja sen pitävyys, sosiaaliset normit, maineen muodostus, verkostot jne.

Kutakin näistä mekanismeista on kansantaloustieteessä tutkittu paljon. Parhaimmillaan ne voivat edesauttaa eri osapuolten kannalta hyvään lopputulokseen pääsemistä. On kuitenkin huomattava, että näin ei aina käy. Esimerkiksi verkostojen muutokset voivat johtaa tehokkuusmielessä joko aikaisempaa parempiin tai huonompiin lopputuloksiin; tästä on hyviä esimerkkejä mm. tutkimuksessa Routledge & von Amsberg (2003).¹³ Pitkäaikaiset verkostot voivat myös johtaa hyvin epäoikeudenmukaisiin lopputuloksiin, vrt. Dasgupta (2000).

Korrelaatio taloudellisen menestyksen ja sosiaalisen pääoman lisääntymisen välillä ei myöskään ole täydellinen. Putnam (2000) on todennut, että Yhdysvalloissa sosiaalinen pääoma aleni 1900-luvulla.¹⁴ On toisaalta vaikea väittää, etteikö Yhdysvallat olisi menestynyt taloudellisesti hyvin tuona vuosisatana. Miguel, Gertler & Levine (2001) on tutkineet Indonesian teollista menestystä ja sosiaalista pääomaa ja todenneet, ettei sosiaalisen pääoman lisääntymistä juuri ollut ennen taloudellista menestystä vaan pikemminkin päinvastoin.¹⁵

Toisaalta on myös olemassa tutkimuksia, joissa sosiaalisen pääoman nimikkeen alla olevat tekijät näyttävät edesauttaneen taloudellista menestystä. Esimerkiksi Knack & Keefer (1997) totesivat laajassa vertailututkimuksessa, että ihmisten välistä luottamusta kuvaava indikaattori korreloi positiivisesti elintason ja sen kasvun kanssa.¹⁶ Luottamusta kuvaava indikaattori saa-

¹¹ Ks. erityisesti Coleman, J.S. (1990), *Foundations of Social Theory*, Harvard University Press, Cambridge MA sekä Putnam, R. D., R. Leonardi & R. Y. Nanetti (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton NJ.

¹² Ks. esim. Dasgupta P. (2000), *Economic Progress and the Idea of Social Capital*, teoksessa Dasgupta P. & I. Serageldin (eds.), (2000), *Social Capital: A Multifaceted Perspective*, The World Bank, Washington D.C.

¹³ Routledge B. R. & J. von Amsberg (2003), *Social Capital and Growth*, *Journal of Monetary Economics*, vol. 50, 167–193.

¹⁴ Putnam, R.D. (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Touchstone book, New York.

¹⁵ Miguel E., P. Gertler & D.I. Levine (2001), *Did Industrialization Destroy Social Capital in Indonesia?*, University of California Berkeley working paper.

¹⁶ Knack S. & P. Keefer (1997), *Does Social Capital Have an Economic Payoff: A Cross Country Comparison*, *Quarterly Journal of Economics*, vol. 112, 1251–1288. Tutkimuksessa oli ensin poistettu normaalit kasvua selittävät muuttujat kuten elintason lähtötaso ja fyysisen sekä inhimillisen pääoman määrät.

tiin World Values Survey'sta. Kansantaloudellisen kehitysmaatutkimuksen piirissä on myös lukuisia muita tutkimuksia, joissa sosiaalisen pääomaan luetut tekijät ovat positiivisesti kontribuoineet kansantaloudellisen menestyksen kanssa; esimerkkejä ja viitteitä löytyy runsaasti esim. teokseen Dasgupta & Serageldin (2000) sisältyvistä tutkimuksista.¹⁷

Johtopäätöksiä

Kansantaloudellista kasvua ja menestystä koskeva tutkimus on viime vuosina ollut hyvin vilkasta ja se on tuottanut monenlaista uutta tietoa kasvuun ja elintasoon vaikuttavista tekijöistä. Erityisen kiinnostavana on pidettävä tutkimuksen kohdistumista instituutioiden merkityksen selvittämiseen. Hyvänä piirteenä voidaan myös pitää tutkimuksen vahvaa empiiristä otetta, jolloin teoreettiset analyysit täydentyvät ja monipuolistuvat empiirisen evaluaation kautta.

Empiiriseen tutkimukseen sisältyy monia sudenkuoppia. Erityisesti on otettava huomioon vaikutusmekanismien ja -muuttujien simultaanisuusongelma. Monissa tilastollisissa analyyseissa käytetyt selittävät muuttujat ovat tosiasiaissa endogeenisia eli riippuvat mallin muista muuttujista. Tutkimuksissa tuleekin pyrkiä löytämään menettelyjä (kuten instrumenttimuuttujien käyttö), joiden avulla simultaanisuusharhoja voidaan yrittää välttää.

Kaikkein parasta olisi tietenkin se, että löydettäisiin ”lopullisia” selitystekijöitä kansantalouden kasvuun ja elintasolle. Se ei kuitenkaan ole helppoa ja tutkimuksen tämänhetkinen tilanne ei mielestäni anna sijaa kovin vahvoille johtopäätöksille. Instituutioiden ja sosiaalisen pääoman eri ulottuvuuksista ja niiden vaikutuksista on kuitenkin saatu mielenkiintoista tietoa. Tällä alueella työskentelevät yhteiskuntatieteiden tutkijat askartelevat sekä hedelmällisen että tärkeän tematiikan parissa.

¹⁷ Dasgupta P. & I. Serageldin (toim.) (2000), *Social Capital: A Multifaceted Perspective*, The World Bank, Washington D.C.